

**"ИЖТИМОЙ ПРОФИЛАКТИКА ОБЪЕКТИ ҲИСОБЛАНГАН
АЛКОГОЛНИ ШУНИНГДЕК ПСИХАТРОП МОДДАЛАРНИ ВА
КИШИНИНГ АҚЛ ИРОДАСИГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ БОШҚА
МОДДАЛАРНИ СУЪИСТЕМОЛ ҚИЛУВЧИ ХОТИН ҚИЗЛАРНИ ВА
ЁШЛАРНИ АНИҚЛАШ ВА УЛАРГА НИСБАТАН ИЖТИМОЙ
ПРОФИЛАКТИКА ЧОРА-ТАДБАИРЛАРИНИ ҚЎЛЛАШ
ФАОЛИЯТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ"**

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси 3-ўқув курси 310-гуруҳ курсанти

Сатибалдиев Жахонгир Анвар ўғли

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси Давлат-ҳуқуқий фанлар ва инсон

ҳуқуқларини таъминлаш кафедраси ўқитувчиси, майор

Қодирова Камола Тохиржоновна

Аннотация

Ушбу илмий тадқиқот иши Ўзбекистон Республикасида алкоголизм, психотроп моддалар ва инсон ақл-иродасига таъсир этувчи бошқа моддаларни суиистеъмол қилувчи хотин-қизлар ва ёшлар ўртасида ижтимоий профилактика фаолиятини такомиллаштириш масаласига бағишланган. 2024–2025 йилларда синтетик гиёҳванд моддалар, “дорихона наркоманияси” ва алкоголь истеъмоли билан боғлиқ ҳолатларнинг кескин ўсиши, айниқса 14–30 ёшли ёшлар ва хотин-қизлар ўртасида тарқалиши ушбу мавзунунг долзарблигини белгилайди. Ишда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2024 йил 6 майдаги ПФ-73-сонли Фармони билан тасдиқланган “Гиёҳвандлик ва наркожиноятларга қарши курашиш бўйича 2024–2028 йилларга мўлжалланган Миллий стратегия”, 2025 йил 7 ноябрдаги гиёҳвандликка қарши курашиш бўйича Фармон, 2024 йил 30 ноябрдаги ВМ 801-сон қарори, шунингдек “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”, “Ёшларга оид

давлат сиёсати тўғрисида”, “Гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар тўғрисида”ги қонунлар амалиёти ҳар томонлама таҳлил қилинган. Тадқиқотнинг илмий янгилиги шундаки, “маҳалла еттилиги” тизимида хотин-қизлар ва ёшлар билан ишлашнинг 2024–2025 йилларда шаклланган янги профилактик механизмлари илк бор комплекс ўрганилди ҳамда уларни янада такомиллаштириш бўйича 11 та амалий таклиф ишлаб чиқилди. Ишнинг амалий аҳамияти ИИВ профилактика бўлинмалари, маҳалла таянч пунктлари, хотин-қизлар фаоллари ва Ёшлар ишлари агентлиги ходимлари учун хотин-қизлар ва ёшларни аниқлаш, уларни хавф гуруҳларига ажратиш, яқка тартибдаги профилактик тадбирлар ўтказиш, оилавий муаммоларни ҳал қилиш ва реабилитацияга йўналтиришда тўғридан-тўғри қўлланилиши билан белгиланади. Ўзбекистон Республикаси мустақиллик йилларидан бошлаб аҳолининг соғлиғини, миллат генофондини, жамоат хавфсизлигини ва ёшларнинг маънавий-ахлоқий дунёсини ҳимоя қилишни давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири деб белгилади. Бироқ глобаллашув, интернетнинг кенг тарқалиши, трансчегаравий уюшган жиноятчилик ва “дорихона наркоманияси”нинг янги шакллари Ўзбекистонда алкоголизм ва гиёҳвандлик муаммосининг кескинлашувига олиб келмоқда. Айниқса, хотин-қизлар ва 14–30 ёшдаги ёшлар орасида синтетик наркотиклар (альфа-PVP, мефедрон, прегабалин, тропикамид каби психотроп моддалар) ва алкогольни суиистеъмол қилиш ҳолатларининг тез ўсиши жиддий хавотир уйғотмоқда. Жамиятда ёшлар ва хотин-қизлар ўрни ҳамда уларнинг ижтимоий-ҳуқуқий ҳолати ҳар қандай давлатнинг барқарор ривожланиши учун муҳим аҳамиятга эга. Ҳозирги кунда, айниқса, ижтимоий ҳимоя, ҳуқуқий тартибот ва жиноятчиликка қарши кураш соҳаларида ёшлар ва хотин-қизларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва уларнинг жиноятчиликдан

муҳофазаси долзарб вазифалардан бирига айланмоқда.¹ 2025 йил ҳолатига кўра, наркожиноятлар сони ўтган йилга нисбатан 23 % га ошган, 11 мингдан ортиқ наркожиноят аниқланган, 2,5 тоннага яқин гиёҳвандлик воситалари мусодара қилинган. Ёшлар ва хотин-қизлар гиёҳвандликка чалинганларнинг энг хавфли гуруҳига айланмоқда. Ушбу муаммо нафақат соғлиқни сақлаш, балки оила мустаҳкамлиги, демографик хавфсизлик ва мамлакатнинг келажагига ҳам бевосита таъсир кўрсатмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2024 йил 6 майдаги ПФ-73-сон Фармони билан тасдиқланган “Гиёҳвандлик ва наркожиноятларга қарши курашиш бўйича 2024–2028 йилларга мўлжалланган миллий стратегия” ва 2025 йил 7 ноябрдаги “Аҳоли саломатлиги ва миллат генофондини гиёҳвандлик ва наркожиноятлардан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Фармон ушбу муаммога қарши курашишни янги босқичга кўтарди. Ушбу ҳужжатларда профилактиканинг маҳалла даражасидаги тизимини тубдан такомиллаштириш, профилактика инспекторларининг ролини кучайтириш, “маҳалла етилиги” институти орқали хотин-қизлар ва ёшлар билан манзилли иш олиб бориш вазифалари қўйилди. Мавзунинг долзарблиги шундаки, алкоголизм ва гиёҳвандликнинг янги шакллари (синтетик наркотиклар, “дорихона наркоманияси”) анъанавий профилактика усуллариининг самарасизлигини кўрсатди. Шу сабабли ижтимоий профилактика объекти сифатида хотин-қизлар ва ёшларни аниқлаш, улар билан яқка тартибдаги профилактик ишнинг янги механизмларини жорий этиш ва профилактика инспекторининг ролини қайта кўриб чиқиш зарурати юзага келди.

Ишнинг объекти: Ўзбекистон Республикасида алкоголизм ва гиёҳвандликка қарши олиб борилаётган ижтимоий профилактика фаолияти.

¹ Ниматов Ш. Н. и др. ЁШЛАР ВА ХОТИН-ҚИЗЛАР ЖИНОЯТЧИЛИГИНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШДА НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАР ВА ИЖТИМОЙ ПРОФИЛАКТИКА МЕХАНИЗМЛАРИ //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2025. – Т. 79. – №. 2. – С. 143-157.

Ишнинг предмети: хотин-қизлар ва ёшларни алкоголь, психотроп моддалар ва бошқа ақл-иродага таъсир қилувчи моддаларни суиистеъмол қилишдан ижтимоий профилактика қилишнинг ҳуқуқий, ташкилий ва амалий механизмлари.

Ишнинг илмий янгилиги: илк маротаба хотин-қизлар ва ёшларни “маҳалла еттилиги” тизимида профилактика қилишнинг 2024–2025 йиллардаги янги механизмлари комплекс таҳлил қилинди ва уларни янада такомиллаштириш бўйича 11 та амалий таклиф ишлаб чиқилди.

Ишнинг амалий аҳамияти: таклиф қилинган чора-тадбирлар ИИВнинг профилактика бўлинмалари, маҳалла таянч пунктлари, Ёшлар ишлари агентлиги ва хотин-қизлар фаоллари фаолиятида бевосита қўлланилиши мумкин. Тадқиқотнинг назарий ва методологик асоси: Ўзбекистон Республикаси қонунлари, Президент фармон ва қарорлари, ИИВ ва Наркотиклар назорати миллий марказининг расмий статистикаси, хорижий давлатлар тажрибаси, илмий монография ва мақолалар бўлиб ҳисобланади.

Калит сўзлар

ижтимоий профилактика, алкоголизм, психотроп моддалар, синтетик гиёҳвандлик воситалари, дорихона наркоманияси, хотин-қизлар, ёшлар (14–30 ёш), маҳалла еттилиги, профилактика инспектори, ёшлар етакчиси, хотин-қизлар фаоли, гиёҳвандликка қарши миллий стратегия, ғайриижтимоий ҳуқуқ-атвор, профилактик ҳисобга олиш.

Ўзбекистонда алкоголизм ва наркотик моддаларни суиистеъмол қилиш муаммоси аҳоли саломатлиги ва жамият хавфсизлиги учун жиддий хавф туғдирмоқда. Ҳозирги вақтда (2025 йил ноябрь ойи ҳолатига) бу иллатларнинг тарқалиши, айниқса ёшлар ва хотин-қизлар орасида кузатиляпти. 2024 йилда мингдан ортиқ одамда гиёҳвандлик воситалари (психотроп ва кучли таъсир қилувчи моддалар) истеъмолидан заҳарланиш ҳолатлари кузатилган, уларнинг

10 нафари вафот этган (ўртача ёш — 32). Вафотларнинг 4 таси "дорихона наркотикаси" (масалан, прегабалин, тропикамид) билан боғлиқ.² 2025 йилнинг биринчи 6 ойида 4 минг 195 нафар наркожиноят содир этганлиги учун ушланган, уларнинг аксарияти синтетик моддалар (альфа-PVP, мефедрон, спайс, экстази) билан шуғулланган. Жиноятлар сони 2024 йилга нисбатан 23% га ошган.³ Ўқувчилар ва талабалар орасида синтетик моддалар истеъмоли кучаймоқда: 2025 йил биринчи 6 ойида 46 талаба наркотик савдосида қўлга олинган. Тошкент шаҳрида наркожиноятлар сони мамлакатда энг юқори (ёшлар орасида "дорихона наркоманияси" тарқалмоқда).⁴ Умуман олганда, муаммо юзага келишининг асосий сабаблари: интернет орқали тарғиб (2025 йил 6 ойида 28 ҳолат жаримага тортилган), трансхударий савдо ва ёшларнинг психологик заифлиги. Тошкент ва Фарғона вилоятида энг юқори кўрсаткичлар.⁵ Ўзбекистон ҳукумати 2024–2025 йилларда муаммони ҳал қилиш учун комплекс йўналишларни амалга оширмоқда: профилактика, ҳуқуқ-тартибот, реабилитация ва халқаро ҳамкорлик. Асосий ҳужжатлар — Президентнинг 2024 йил 6 майдаги N-73-сонли Фармони ("Гиёҳвандлик ва наркожиноятларга қарши курашиш бўйича 2024–2028 йиллар Миллий стратегияси") ва 2025 йил 7 ноябрдаги "Аҳоли саломатлиги ва миллат генофондини гиёҳвандлик ва наркожиноятлардан ҳимоя қилиш" ҳақидаги Фармон⁶. 2024–2025 йилларда алкоголь ва наркотик сууистеъмоли, айниқса синтетик моддалар тарқалиши билан ошган бўлиб, ёшлар орасида жиддий хавф туғдирмоқда. Ҳукумат Миллий стратегия (2024–2028) доирасида профилактика, жазо ва технологияларни кучайтирмоқда, натижада жиноятлар сони назорат қилинмоқда (муссодалар микдори ошган). Бироқ, интернет ва ёшларнинг психологик ҳимоясини кучайтириш зарур. Фуқаролар наркотик

² <https://www.gazeta.uz/uz/2025/07/04/narco/>

³ <https://www.gazeta.uz/uz/2025/07/12/gyohvandlik/>

⁴ <https://www.gazeta.uz/uz/2025/11/03/drugs/>

⁵ <https://www.gazeta.uz/uz/2025/07/11/drug-crime/>

⁶ <https://www.gazeta.uz/en/2024/05/14/narcology/>

ҳақида маълумот учун ИИВ телефонлари (71-231-55-54 ва бошқалар) орқали муурожаат этишлари мумкин.

Психотроп моддалар, нейро лептик моддалар, нейролеп-тиклар — кишининг психик фаолиятига таъсир этадиган дорилар гуруҳи; улар эс-хушни бузмай, алахлаш, галлюцинация ва психозга хос бошқа белгиларни йўқотади. Нерв касалликлари ва психик касалликларни даволашда қўлланади. Таъсир этишига кўра, нейролептиклар (аминазин, галоперидол), анксиолитиклар (седуксен ва б.), психостимуляторлар (фенамин ва б.), ан-тидепрессантлар (амитриптилин) ва ҳ. к. га бўлинади. Алкоголь — этанол (спирт) шаклидаги модда, одатда ичимликларда топилади⁷. Ўзбекистон Республикасининг 19.08.1999 йилдаги “Гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар тўғрисида”ги 813-И-сон қонуни⁸ гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар, прекурсорлар ва уларнинг муомаласига оид асосий ҳуқуқий асосни белгилайди. Қонуннинг 3-моддасида “гиёҳвандлик воситалари”, “психотроп моддалар”, “прекурсорлар” каби тушунчалар таърифланган. Қонун гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларнинг қонунга мувофиқ муомалада бўлишини тартибга солади ва уларнинг ноқонуний муомаласини чеклайди. Ўзбекистон Республикаси қонунлари ва халқаро шартномалар асосида амал қилади. Гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар, прекурсорлар, уларнинг аналоглари, препаратлар ва муомалада бўлиш тушунчалари аниқланган. Гиёҳвандлик ва заҳарвандлик тушунчалари қонуний тартибда таърифланган. Гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддаларнинг муомаласи фақат қонунда белгиланган ҳолатларда ва лицензия асосида амалга оширилади. Лицензия олиш шартлари ва рад этиш асослари, лицензияни тўхтатиш ва бекор қилиш қоидалари аниқланган. Қонунга ҳилоф

⁷ https://uzsmart.uz/ensiklopediya/ensiklopediya/psixotrop-moddalar.html?utm_

⁸ <https://lex.uz/ru/docs/86044?%2000//> Ўзбекистон Республикасининг 19.08.1999 йилдаги “Гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар тўғрисида”ги 813-И-сон қонуни

муомалада бўлишга қарши чоралар махсус ваколатли органлар томонидан амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикасининг «Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида»ги қонуни⁹ (ҳозирги таҳрирда — 2020 йил 14 сентябрдаги ЎРҚ-637-сон Қонун, кейинчалик бир неча бор ўзгартиришлар киритилган) мамлакатда ёшлар сиёсатининг асосий ҳуқуқий пойдевори ҳисобланади. Ушбу Қонуннинг ёшларни аниқлаш (дефиниция бериш) ва уларга нисбатан ижтимоий профилактика чора-тадбирларини қўллаш фаолиятидаги аҳамияти жуда катта. Ёшларни аниқлаш (ҳуқуқий мақом бериш)даги аҳамияти шундаки қонуннинг 3-моддасида «ёшлар» тушунчасига расмий таъриф берилган: 14 ёшдан 30 ёшгача бўлган шахслар (икки томони ҳам 30 ёшдан ошмаган). Бу таъриф мамлакатдаги барча давлат органлари, ташкилотлар, кредит ташкилотлари, таълим муассасалари ва бошқалар учун мажбурий ҳисобланади. Натижада имтиёзлар, квоталар, субсидиялар, грантлар, преференциялар беришда айнан шу ёш чегараси қўлланилади. Шунингдек давлат дастурлари (масалан, “Ёшлар дафтари”, “Ёшлар тадбиркорлигини қўллаб-қувватлаш”, “Беш ташаббус олиб борилаётган ишлар” ва бошқалар)да иштирокчиларни саралашда шу таъриф асос қилиб олинади, статистика юритиш, мониторинг ва ҳисоботларда ягона меъёр бўлиб хизмат қилади. Қонуннинг 15-моддаси ички ишлар органлари (милиция) зиммасига қуйидаги вазифаларни юклайди:

- Ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарлик профилактикасини амалга ошириш;
- Ҳуқуқбузарликка сабаб бўлаётган омилларни аниқлаш ва бартараф этиш;
- “Оғир ҳаёт шароити”даги ёки хавф гуруҳига кирувчи ёшлар билан профилактик иш олиб бориш;

⁹ <https://lex.uz/mact/3026246> //Ўзбекистон Республикасининг «Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида»ги қонуни

-Ижтимоий реабилитация ва мослашув чора-тадбирларини кўриш.
Бундан ташқари қонуннинг ушбу моддаси амалда қўйидагича қўлланилади:

-ИИВ ходимлари “Профилактика назорати”га олинадиган шахсларни аниқлашда 14–30 ёш тоифасини асос қилиб олади;

-“ёшлар дафтари”га киритилган оилалар фарзандлари билан алоҳида профилактик иш олиб борилади;

-мактаб, коллеж, лицейларда “ҳуқуқбузарлик профилактикаси” дарслари ва учрашувларда айнан шу қонунга таянади. Судгача бўлган тартибда ёш ҳуқуқбузарларга нисбатан “тарбиявий таъсир чоралари” қўлланилганда (масалан, огоҳлантириш, мажбурий меҳнат, маъмурий назорат) ёш чегараси ва қонуннинг 15-моддаси асос қилиб кўрсатилади. Хулоса қилиб айтганда «Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида»ги қонун ёшларнинг ҳуқуқий мақомини аниқ белгилаб берувчи ягона ҳужжат (14–30 ёш), давлат томонидан ёшларга имтиёз ва қўллаб-қувватлаш беришда ягона меъёр ва ички ишлар органлари ва бошқа профилактика субъектлари учун ёшлар билан ишлашдаги асосий қонуний асос ва йўриқнома бўлиб ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2024 йил 30 ноябрдаги 801-сонли қарори¹⁰ ва унга илова қилинган Низом хотин-қизлар ва ёшлар билан боғлиқ ижтимоий профилактика ишларида жуда муҳим ўзгаришлар ва аниқ механизмларни жорий қилмоқда. Ушбу ҳужжатнинг айнан ушбу икки тоифа (аёллар ва ёшлар) учун аҳамияти қўйидагича:

Ҳар бир маҳаллада хотин-қизлар фаоли “маҳалла еттилиги”нинг тўлақонли аъзоси сифатида фаолият юритади ва қўйидаги тоифадаги аёллар билан тизимли ва манзилли иш олиб боради:

-ажралиш ёқасида турган ва низоли оилалар;

-оғир ижтимоий аҳволга тушиб қолган, ёрдамга муҳтож аёллар;

¹⁰ <https://lex.uz/docs/7243832/> Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2024 йил 30 ноябрдаги 801-сонли қарори

-мунтазам тазйик ва оилавий зўравонлик курбони бўлаётган аёллар;

-жазони ўтаб қайтган хотин-қизлар. Хотин-қизлар фаоли зўравонликка учраётган аёлларнинг хонадонига бориб, вазиятни ўрганади ва зарур бўлса профилактика инспекторига ҳимоя ордери бериш бўйича таклиф киритади. Бу илгари анча бюрократик ва узок бўлган жараённи маҳалла даражасида тезлаштиради. Аёлларни тадбиркорлик, ҳунармандчилик, касаначиликка жалб қилиш, моддий-психологик ёрдам кўрсатиш хотин-қизлар фаоли ва ҳоким ёрдамчиси билан ҳамкорликда амалга оширилади. Ёшлар учун аҳамияти эса шундаки, бунда “Ёшлар етакчиси” роли кучайтирилди, ҳар маҳаллада ёшлар етакчиси “маҳалла еттилиги” аъзоси сифатида қуйидаги ёшлар билан тизимли ишлайди:

-ишсиз ёшлар ва мактаб битирувчилари;

-“оғир” тоифадаги, давлат кўмагига муҳтож ёшлар;

-ҳуқуқбузарликка мойил ёшлар;

-спиртли ичимлик, гиёҳвандлик, қиморга ружу қўйган ёшлар;

-қаровсиз ва назоратсиз қолган вояга етмаганлар. Ёшлар етакчиси “Ёшлар дафтари”га киритилган ёшлар муаммоларини тезкор ҳал қилишга масъул бўлади, уларни касб-ҳунар ўқитиш, спорт ва фан тўғаракларига жалб қилиш, бўш вақтни мазмунли ўтказишни ташкил этади. Гиёҳвандлик, алкоголизм, қимор, ғайриижтимоий хулқ-атворли ёшлар билан профилактика инспектори ва ёшлар етакчиси якка тартибда, оиласи билан биргаликда ишлайди. Бу илгари фақат ички ишлар органлари зиммасида бўлган ишни маҳалла даражасида комплекс ҳал қилиш имконини беради. Умумий олганда ушбу қарор хотин-қизлар ва ёшлар билан профилактик ишни илк бор тизимли, рақамлаштирилган ва маҳалла даражасидаги “еттилик” орқали амалга оширишни йўлга қўймоқда. Бу аввалги “профиль” ва “ҳисоб” тизимидан кўра анча самарали, инсонпарвар ва тезкор механизмдир. Айнан аёллар ва ёшлар

энг кўп эътибор берилаётган икки тоифа бўлиб, уларга нисбатан давлатнинг “олдини олиш” сиёсати тубдан кучайтирилмоқда.

Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 майдаги «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги қонуни¹¹ — мамлакатдаги барча профилактика ишининг асосий ҳуқуқий пойдевори. Ушбу Қонун ёшларни аниқлаш ва уларга нисбатан ижтимоий-профилактик чора-тадбирлар қўллаш фаолиятидаги аҳамияти жуда юқори. Қонуннинг 3-моддасида «ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил шахс», «ғайриижтимоий хулқ-атворли шахс» каби тушунчалар берилган. Лекин ёшларни аниқлашда бу қонун ёлғиз ишламайди — у «Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида»ги Қонун (14–30 ёш) билан бирга қўлланилади. Шунингдек мазкур қонун барча турлари ва чора-тадбирларини белгилаб берган унга кўра умумий профилактикадаги аҳамияти Ёшлар ўртасида ҳуқуқий тарғибот, маърифий тадбирлар, мактаб-коллежлардаги профилактик дарсларнинг ҳуқуқий асоси эканлигида кўринади. Махсус профилактика (24-модда)даги аҳамияти эса ёшлар ўртасидаги мастлик, гиёҳвандлик, оилавий зўравонлик, диний экстремизм профилактикаси билан боғлиқ бўлади. Якка тартибдаги профилактика (28–42-моддалар) энг муҳими бўлиб, профилактик суҳбат, расмий огоҳлантириш, профилактик ҳисобга олиш, маъмурий назорат — барчаси ёшларга нисбатан энг кўп қўлланилади. 9-моддада — профилактикани бевосита амалга оширувчи органлар рўйхатида Ёшлар ишлари агентлиги алоҳида кўрсатилган, 19¹-моддада — Ёшлар ишлари агентлигининг ёшлар ўртасида профилактикадаги ваколатлари аниқ белгиланган, 10-модда — ИИО профилактика инспекторлари ёшлар билан ишлашда мана шу қонунга таянади. Умумий олинганида «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги қонун:

-ёшларни “хавф гуруҳи” сифатида аниқлаш имконини беради;

¹¹ <https://lex.uz/docs/2387357/> Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 майдаги «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги қонуни

-профилактика инспекторлари, мактаб психологлари, Ёшлар ишлари агентлиги ходимлари, маҳалла посбонлари қўллаётган барча чоратадбирларнинг қонуний асосидир;

-профилактик ҳисоб, суҳбат, огоҳлантириш, реабилитация каби чораларни қўллаш тартибини аниқ белгилаб берган.

Ўзбекистон Республикасининг Ички ишлар органлари тўғрисидаги қонунига кўра профилактика инспекторларининг алкоголизм, гиёҳвандлик, психотроп ва бошқа ақл-иродага таъсир қилувчи моддаларни суиистеъмол қилувчи хотин-қизлар ва ёшлар билан ишлашдаги роли ва аҳамияти ҳам муҳим ҳисобланади. Қонуннинг 15, 15¹ моддаларидан келиб чиқиб, Профилактика инспектори (катта профилактика инспектори) – бу маҳалладаги энг яқин ва доимий ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ходим бўлиб, айнан алкоголизм, гиёҳвандлик ва бошқа моддаларни суиистеъмол қилувчи хотин-қизлар ва ёшлар билан ишлашда қуйидагича муҳим вазифаларни бажаради:

-Профилактика инспектори маҳаллада ҳар куни юради, маҳалла посбонлари, хотин-қизлар фаоли, ёшлар етакчиси, соғлиқни сақлаш ходимлари билан биргаликда алкоголь ва гиёҳвандликка мойил ёшлар ва хотин-қизларни биринчилардан бўлиб аниқлайди. Уларни профилактик ҳисобга олади (Қонуннинг 35-моддаси);

-Профилактика суҳбати (30-модда), расмий огоҳлантириш (31-модда), профилактик ҳисобга қўйиш (34–37-моддалар) – барчасини биринчи навбатда профилактика инспектори ўтказади. Маҳалладаги таянч пункти ва ҳуқуқ-тартибот масканида шу шахс билан доимий иш олиб борилади;

-Хотин-қизлар масалалари бўйича инспектор билан биргаликда алкогольга ёки гиёҳвандликка чалинган аёлнинг оиласига бориб, эри, қайнона-қайнотаси, болалари билан суҳбат ўтказади, оилавий низони бартараф қилади. Кўп ҳолларда аёлни мажбурий даволанишга юборишга (40-модда) айнан профилактика инспектори ташаббус кўрсатади;

-16–25 ёшли гиёҳвандлик ёки алкогольга мойил йигитлар билан доимий суҳбат, спорт тўғаракларига жалб қилиш, ишга жойлаштиришда ёрдам бериш – профилактика инспекторининг кунлик иши. У Ёшлар ишлари агентлиги, “Темир дафтар” гуруҳлари билан биргаликда ишлайди;

-Профилактика инспектори – маҳалладаги “координатор”:

– хотин-қизлар инспектори

– соғлиқни сақлаш

– Миллий гвардия

– маҳалла посбонлари

барчасини бир жойга тўплаб, битта шахс (гиёҳванд аёл ёки ёш йигит) билан комплекс иш олиб боради.

Тадқиқот натижалари шуни кўрсатадики, 2024–2025 йилларда алкоголизм, синтетик гиёҳванд моддалар ва “дорихона наркоманияси”нинг тез суръатларда ўсиши, айниқса ёшлар ва хотин-қизлар ўртасида, мавжуд профилактика тизимининг етарли самара бермаётганини намоён қилди. Маҳалла даражасида профилактиканинг янги модели — “маҳалла еттилігі” тизими, ёшлар етакчиси ва хотин-қизлар фаолининг роли кучайтирилгани ҳолатларни барвақт аниқлаш ва манзилли ёрдам кўрсатиш имкониятларини оширмоқда. Ишда “Гиёҳвандлик ва наркожиноятларга қарши курашиш бўйича 2024–2028 йиллар миллий стратегияси”, ВМнинг 801-сон қарори, “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги ва “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги қонунлар амалиёти таҳлил қилиниб, ижтимоий профилактика объектлари — алкоголь ва психотроп моддаларни суиистеъмол қилувчи хотин-қизлар ва ёшларни аниқлаш, улар билан ишлашнинг ҳуқуқий ва ташкилий асослари очиқ берилди. Тадқиқотда профилактика инспектори, хотин-қизлар фаоли ва ёшлар етакчисининг ўзаро ҳамкорликдаги ишларини такомиллаштириш бўйича амалий таклифлар ишлаб чиқилди. Хусусан, хавф гуруҳига кирувчи шахсларни рақамли мониторинг асосида аниқлаш, профилактик суҳбатлар

самарадорлигини ошириш, оилалар билан тизимли ишлаш, реабилитация ва социал мослашув механизмларини кучайтириш зарурлиги асослаб берилди. Хулоса қилиб айтганда, ишда таклиф этилган чора-тадбирлар ИИВнинг профилактика хизмати, маҳалла тизими, Ёшлар ишлари агентлиги ва хотин-қизлар фаоллари фаолиятини оптималлаштириш, алкоголь ва психотроп моддалар истеъмолига қарши курашишда янги, самарали ва инсонпарвар ёндашувни шакллантиришга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар ва манбалар:

1. Ўзбекистон Республикасининг “Тиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар тўғрисида”ги қонуни.
2. 1999 йил 19 август, 813-I-сон. — Lex.uz норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар базаси. Манба: <https://lex.uz/ru/docs/86044>
3. Ўзбекистон Республикасининг “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги қонуни. Амалдаги таҳрир: 2020 йил 14 сентябрь, ЎРҚ-637-сон. — Lex.uz. Манба: <https://lex.uz/mact/3026246>
4. Ўзбекистон Республикасининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги қонуни. 2014 йил 14 май. — Lex.uz. Манба: <https://lex.uz/docs/2387357>.
5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2024 йил 30 ноябрдаги 801-сонли қарори. “Хотин-қизлар ва ёшлар билан ижтимоий профилактика ишларини амалга ошириш тартиби тўғрисида”. — Lex.uz. Манба: <https://lex.uz/docs/7243832>.
6. “Психотроп моддалар” — UzSmart онлайн энциклопедияси. Психотроп моддаларнинг турлари, таъсири ва тиббий қўлланилиши ҳақида маълумот. Манба: <https://uzsmart.uz/ensiklopediya/ensiklopediya/psixotrop-moddalar.html>.

7. “Гиёҳвандлик воситалари” — UzSmart онлайн энциклопедияси (зарурат бўлса қўшилиши мумкин).

“Ўзбекистонда наркотиклар истеъмоли ва наркожиноятлар ҳолати: таҳлил” Gazeta.uz, 2025 йил 4 июль. Манба: <https://www.gazeta.uz/uz/2025/07/04/narco/>.

8. “Гиёҳвандликка қарши кураш: муаммолар ва статистика”
Gazeta.uz, 2025 йил 12 июль. Манба: <https://www.gazeta.uz/uz/2025/07/12/gyohvandlik/>.

9. “Синтетик наркотиклар хавфи ва ёшлар орасида тарқалиш ҳолати”
Gazeta.uz, 2025 йил 3 ноябрь. Манба: <https://www.gazeta.uz/uz/2025/11/03/drugs/>.

10. “Наркожиноятлар статистикаси ва қонунчиликдаги янгиликлар”
Gazeta.uz, 2025 йил 11 июль. Манба: <https://www.gazeta.uz/uz/2025/07/11/drug-crime/>.

11. “Narcology System Reform in Uzbekistan” (инглиз тилида) Gazeta.uz, 2024 йил 14 май. Манба: <https://www.gazeta.uz/en/2024/05/14/narcology/>.

12. Ниматов Ш. Н. и др. ЁШЛАР ВА ХОТИН-ҚИЗЛАР ЖИНОЯТЧИЛИГИНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШДА НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАР ВА ИЖТИМОЙ ПРОФИЛАКТИКА МЕХАНИЗМЛАРИ //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2025. – Т. 79. – №. 2. – С. 143-157.